

JAUME DE PUIG I OLIVER

LA FASCINATIO LULLISTARUM DE NICOLAU EIMERIC

EDICIÓ I ESTUDI *

Dels textos antilullians de Nicolau Eimeric¹ potser cap no assaja una metodologia polèmica de caire tan doctrinal com la petita obra que ens ha arribat amb el títol de *Fascinatio lullistarum*. Potser mai l'inquisidor gironí no va ser tant a prop d'una crítica raonable dels punts de vista del mallorquí genial. Potser en cap altra obra Nicolau Eimeric no va posar millor de manifest que no era aquesta la crítica que ell se sentia atret a fer. L'ambigüitat patent d'aquest text ens ha semblat un bon punt de partida per a iniciar la publicació d'alguns, almenys, dels textos que Eimeric va endegar contra Ramon Llull i l'escola lullista.²

---

* A més de les sigles ja utilitzades en els volums anteriors, fem servir en aquest estudi les següents:

El *procés* = Jaume de PUIG I OLIVER, *El procés dels lullistes valencians contra Nicolau Eimeric en el marc del Cisma d'Occident*, dins «Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura», LVI (1980), 319-463.

IVARS, *Los jurados* = Andrés IVARS, *Los jurados de Valencia y el inquisidor fray Nicolás Eymeric*, dins «Archivo Ibero-Americano», VI (1916), 68-169.

CARRERAS I ARTAU = Tomás y Joaquín CARRERAS ARTAU, *Historia de la filosofía española. Filosofía cristiana de los siglos XIII al XV*, I, Madrid 1939, 285-334.

LLINARÈS = Armand LLINARÈS, *Raymond Lulle, philosophe de l'action*, Grenoble 1961.

1. Cf. *El procés*, 366-368 i 398-438.

2. Sobre alguns aspectes històrics d'aquesta polèmica, a més de l'article acabat de citar, cf. Joan AVINYÓ, *Història del lullisme*, Barcelona 1925; Joaquim CARRERAS I ARTAU, *Una aportació als orígens doctrinals de l'antilullisme*, dins «Estudis Franciscans», XLVI (1934), 163-195; CARRERAS I ARTAU II, Madrid 1943, 32-44; Joaquín CARRERAS ARTAU, *En torno al primer siglo del lulismo*, dins «Estudios Lulianos», VIII (1964), 83-90; Jaime CUSTURER, *Disertaciones históricas del culto inmemorial del beato Raymundo Lulio*, Palma de Mallorca 1700, 121-296; Heinrich DENIFLE, *Zur Verdammung der Schriften des Raimund Lull*, dins «Archiv für Literatur- und Kirchengeschichte des Mittelalters», IV (1888), 352-356; Francisco DIAGO, *Historia de la provincia de Aragón de la orden de predicadores*, Barcelona 1599, ff. 46^b-52^a i 265^a-266^b; Dieter EMEIS, *Das Schicksal des Lullisten Peter de Castellví*, dins «Gesammelte Aufsätze zur Kulturgeschichte Spaniens», 21 (1963), 169-174; Faustino Decoroso GAZULLA, *Historia*

El text i la seva circumstància

La *Fascinatio lullistarum* es troba al manuscrit llatí 1464 de la Bibliothèque Nationale de París, f. 96^a, línia 9-f. 100^b, línia 2.³ És un tractat curt, dedicat a Benet XIII, per la qual cosa cal suposar-lo posterior al setembre de 1394. Una referència del text a una epidèmia de pesta⁴ ens ajuda a situar la redacció de l'obreta entorn de 1395-1396. En efecte, sembla que s'ha de tractar d'aquella mateixa epidèmia a la qual al·ludeix Bernat Metge en l'*Apologia* i que va motivar el viatge precipitat de Joan I i el seu secre-

---

de la falsa bula a nombre de Gregori XI, inventada per el dominico fray Nicolás Eymerich contra las doctrinas lulianas, Palma de Mallorca 1910, 122 pp.; Emili GRAHIT PAPELL, *El inquisidor fray Nicolás Eymerich*, Girona 1874; *Histoire littéraire de la France* XXIX, París 1900, 49-60; IVARS, *Los jurados i Adiciones al artículo «Los jurados de Valencia y el inquisidor fray Nicolás Eymerich»*, dins «Archivo Ibero-Americano», XV (1921), 212-219; Ephrem LONGPRÉ, *Lulle, Raymond (le Bienheureux)*, dins «Dictionnaire de Théologie Catholique», IX/I, París 1926, 1135-1137; Alois MADRE, *Die theologische Polemik gegen Raymundus Lullus. Eine Untersuchung zu den «Elenchi auctorum de Raimundo male sentientium»* (Beiträge zur Geschichte der Philosophie und Theologie des Mittelalters. Texte und Untersuchungen. Neue Folge 11), Münster 1973, 70-79, 80-84, 89-93, 100-109, 118-121, 129-132; Josep M. MADURELL I MARIMON, *La Escuela de Ramon Llull de Barcelona*, dins «Estudios Lulianos», VIII (1964), 93-95; MARTÍ DE BARCELONA, *Nous documents sobre Ramon Llull i la seva escola*, dins «Estudis Franciscans», XLVI (1934), 326-358; Marcelino MENÉNDEZ Y PELAYO, *Historia de los heterodoxos españoles* (Edición Nacional de las obras completas XXXVI), Santander 1947, 303-308 i 339-344; Antoni Ramon PASQUAL, *Vindiciae lullianae* II, Avinyó 1778, passim; E. Allison PEERS, *Ramon Llull. A Biography*, Londres 1929, 377-381; i *Foll d'amor. La vida de Ramon Llull, amb una introducció del P. Antoni Oliver*, Palma de Mallorca 1960, 149-150; Jaume de PUIG I OLIVER, *Nicolau Eimeric i Raimon Astruc de Cortielles: Noves dades a propòsit de la controvèrsia mariana entorn de 1395*, dins «Annals de l'Institut d'Estudis Gironins», XXV-I (1979-1980), 309-331; i *Documents inèdits referents a Nicolau Eimeric i el lullisme*, dins «Arxiu de Textos Catalans Antics», II (1983), 319-346; Jaume ROURA I ROCA, *Posició doctrinal de fray Nicolás Eymerich O.P. en la polèmica luliana*, Girona 1959, XII i 114 pp.; Jordi RUBIÓ I BALAGUER, *El lullisme hispànic. Eimeric*, dins «Gran Enciclopèdia Catalana», IX, Barcelona 1976, 379; Pere SANAHUJA, *El inquisidor fray Nicolás Eymerich y Antonio Riera*, dins «Iberda», IV (1946), 31-55; Francisco VILLARONGA FERRER, *Las cien proposiciones atribuidas por Eymerich al Beato Lull*, dins «Bolletí de la Societat Arqueològica Luliana», XII (1909), 248-252, 262-264, 283-288, 299-302, 316-319, 321-324, 344-346, 353-355 i 373-376; i XX (1910), 4-9, 24-27, 51-53, 78-80, 111-112, 113-116, 129-133; Johannes VINCKE, *Lull und Eymerich*, dins «Estudis Franciscans», XLVI (1934), 242-256; i *Zur Vorgeschichte*, 192 pp.

3. Per a la descripció d'aquest ms., cf. Philip LAUER, *Catalogue général des manuscrits latins*, II (núms. 1439-2692), París, B.N. 1940, pp. 18-19.

4. Cf. *Fascinatio lullistarum* (BNP ms. lat. 1464, f. 96^a, línies 34-37: «Unde est originaliter tam gravis hec presens mortalitatis epidemia? Quando et qualiter preserbimus nos ab ea?...»

tari a Mallorca el juliol de 1395 o la sortida del rei de Barcelona cap a Perpinyà per la mateixa causa el desembre d'aquell any.⁵ Eimeric la va escriure probablement a Avinyó, on aleshores sojornava, poc abans de la *Incantatio studii Ilerdensis*, que fou acabada l'abril de 1396.⁶

En un altre lloc ja vam descriure amb detall les circumstàncies històriques que van donar origen a aquest tractat.⁷ Poca cosa podem afegir al que vam dir aleshores. La intenció fonamental de la *Fascinatio lullistarum* no és gens distinta de la que anima els altres escrits eimericians contra Llull i els lullistes. Per això, en la dedicatòria a Benet XIII, Eimeric diu ben clarament que la *Fascinatio* continua els seus tractats precedents contra la doctrina lulliana.⁸ La continuïtat rau en el propòsit de presentar Llull i els lullistes com a heretges i la doctrina lulliana com una desviació del dogma catòlic. La novetat de la *Fascinatio* ve donada pel fet que sembla que Eimeric vol atacar el centre vital de les doctrines lullianes: l'Art.

El mètode d'Eimeric

Per això la *Fascinatio* se'ns presenta dividida en dues parts. L'una és dedicada a l'*Ars Brevis*, l'altra a l'*Ars Magna*.

Deixant de banda que el fet que Eimeric comenci el seu tractat per l'*Ars Brevis* pot indicar que a finals del segle XIV aquesta obra ja es difonia més que cap altra de les arts que Llull va redactar en el curs de la seva vida, la decisió d'escometre de dret l'*Ars Brevis* ha estat fredament calculada per l'inquisidor. En el pròleg d'aquesta, Llull afirma: «La raó per la qual fem aqueixa *Art Breu* és per tal que l'*Ars Magna* sigui més fàcilment sabuda, car, un cop coneguda aqueixa *Art*, també les altres *Arts* poden ésser sabudes i apreses fàcilment».⁹ D'aquesta afirmació partirà el fil argumental d'Eimeric. Intentarà demolir l'*Ars Brevis* com a instrument dialèctic i, una vegada aconseguit aquest objectiu, es regirarà contra l'*Ars Magna* per a constatar-ne la inutilitat, l'extravagància i la falsedat.

5. Per tota aquesta qüestió, cf. Martí de RIQUER, *Obras de Bernat Metge*, Barcelona 1954, 77* i notes 2, 3 i 4, amb la bibliografia que s'hi esmenta.

6. Cf. BNP ms. lat. 3171, f. 121^b, línies 30-31. Cf. també l'article citat a la nota 1, pp. 426-438.

7. Cf. l'article citat a la nota 1, pp. 404-409.

8. Cf. BNP ms. lat. 1464, f. 96^b, línies 34-39: «... suppositis aliis duobus tractatibus, videlicet, *Dialogo contra lulistas* et *Expurgate vetus fermentum* pro et contra Raymundum Lull, quos vestre eminencie destinavi, nunc ad *Artem Brevem* et *Artem Magnam* descendendo...».

9. Citem d'acord amb la traducció recent de l'*Ars Brevis* feta pel pare Miquel BATLLORI, *Ramon Llull. Antologia filosòfica*, Editorial Laia, Barcelona 1984, 71.

El mètode que segueix Eimeric també ha estat objecte d'un càlcul astut. L'inquisidor diu que no vol entrar en qüestions de filosofia general.¹⁰ Discutirà les afirmacions lullianes des del punt de vista de l'ortodòxia de la fe. Però els textos triats per a passar pel sedàs de la seva crítica han estat escollits amb un criteri diferent del que fins aleshores havia emprat l'inquisidor. Efectivament, en el *Directorium inquisitorum*, en exposar la seva primera acció contra Llull, el gironí parla de més de cinc-cents articles erronis, extrets d'una vintena d'obres de Ramon Llull, dels quals ell n'espigola un centenar.¹¹ En el tractat *Expurgate vetus fermentum*, acabat el novembre de 1389, Eimeric s'enfronta amb un altre centenar d'articles lullians, diferents dels que havia reproduït en el *Directorium*.¹² En la *Fascinatio*, tant pel que fa a l'*Ars Brevis* com a l'*Ars Magna*, Eimeric es concentra en alguns articles que fan referència a les finalitats de les dues arts, i només d'una forma secundària, sense entrar-hi en discussió formal, en retreu alguns articles d'importància filosòfica o teològica. I encara, en els articles de les finalitats, no s'entreté a discutir cap dels grans objectius del corpus lullià, sinó una sèrie d'afirmacions de segona importància, extretes del començament i/o del final de les obres que cita. Això fa néixer en el lector la sospita vehement que Nicolau Eimeric ha emprès la redacció de la *Fascinatio* sense haver fet una atenció rigorosa o haver dut a terme un estudi ni que fos sumari dels continguts doctrinals de les obres que critica. Aquesta és la gran ambigüïtat de l'obra que avui editem. A través d'una tria calculada de textos arrabassats del seu context natural, Nicolau Eimeric es basteix un Llull a la seva mida. No hi entra en discussió franca i lleial. Un cop l'ha estafet, projecta contra ell tota la seva artilleria inquisitorial, amb la certesa de tenir la diana segura.

La visió eimericana del lullisme

En aquest sentit, l'inquisidor gironí és ben fidel a si mateix. Tant en el *Directorium* com en l'*Expurgate vetus fermentum* i, en general, en tota la seva acció polèmica contra Llull, Eimeric no es mostra pas un escrutador

10. «Quamplura et quamplura alia ponit falsa, verum quia non tangunt directe fidem sed filosoficam veritatem, impugnare non est michi cure» (BNP ms. lat. 1464, f. 99^b, línies 15-18).

11. *Directorium Inquisitorum* II, q. IX (PEGNA, Roma 1587, 255): «... quae doctrina continebat plusquam quingentos articulos erroneos, de quibus, ut prolixitati parceatur, centum praesentibus inseruntur».

12. Cf. BNP ms. lat. 1464, f. 41^a-72^b.

pacient de les doctrines lullianes, sinó més aviat un debellador poc escrupolós d'un moviment que ell assimila als grups radicals de begards i espirituals.¹³ En la *Fascinatio* la impetuositat irreflexiva d'Eimeric es reflecteix en el llenguatge esgalabrat amb què mortifica Llull i els lullistes, però sobretot en un fet que l'estudi de les fonts del text posa en relleu: Eimeric coneix l'*Ars Brevis*, almenys en el sentit que és capaç de citar-ne exactament algunes frases del principi i del final i alguns articles del cos de l'obra; en canvi, quan parla de l'*Ars Magna* i en cita textos, no es refereix a cap de les nombroses arts que Llull va anar produint al llarg de la seva vida. Com veurem en l'estudi del text, Nicolau Eimeric cita fragments de la *Tabula Generalis* i es refereix a les dignitats lullianes i als correlatius d'una manera que fa pensar, més que en cap passatge concret de cap Art, ni tampoc de l'*Arbre de Ciència*, en el *Liber correlativorum innatorum*. És a dir, per a Nicolau Eimeric, l'art de Llull significa el seu sistema d'una manera genèrica. I l'inquisidor es limita a criticar-ne algun aspecte lateral, sense prendre's la molèstia d'estudiar el sistema a fons i, en alguns moments, sense ni tan solament haver-se captivat bé dels textos que critica i ja no diem de l'evolució doctrinal de l'opus lullà, aspecte aquest darrer que no sembla haver-lo preocupat en absolut.

La poca altura d'aquesta manera de procedir de l'inquisidor, ultra els motius personals i històrics que l'impulsaren a atacar ferotgement el lullisme, pot venir donada també per l'impacte social que a finals del segle XIV tenien les doctrines lullianes en unes capes socials que Eimeric menyspreava com a possibles portadores de valors intel·lectuals.¹⁴ El mateix fet que una gran part de l'obra de Llull hagués estat escrita en català i es difongués principalment en aquesta llengua, esvera i escandalitza l'inquisidor,¹⁵ com l'esvera també el llenguatge particular i poc comú que usa Llull.¹⁶ L'atipicitat de Llull, la singularitat del seu sistema i l'èxit nul que va obte-

13. Cf. el nostre article, esmentat en la nota 1, especialment pp. 348-373 i 417-439.

14. *Ib.*, sobretot pp. 369-373.

15. Cf. *Directorium inquisitorum* II, q. IX (PEGNA, Roma 1587, 255): «Postea dominus Papa Gregorius in Consistorio etiam de consilio fratrum interdixit et condemnavit doctrinam cuiusdam Raimundi Lull Catalani, mercatoris, de Civitate Maioricarum oriundi, laici, phantastici, imperiti, qui quamplures libros ediderat in vulgari Catalanico, quia totaliter grammaticam ignorabat; quae doctrina erat plurimum divulgata...»

16. Cf. *Expurgate vetus fermentum* (BNP ms. lat. 1464, f. 40°, línies 22-29): «Sane quia sepe dictus Raymundus in suis libris intendit doctrinis variis et peregrinis, utitur vocabulis extraneis aliter et inconsuetis et inusitatis, a communi theologorum et philosophorum modo loquendi totaliter alienis procedit, quia sententiis involutus et sermonibus imperitis...»

nir prop de les autoritats eclesiàstiques i acadèmiques del seu temps,¹⁷ en comptes d'excitar la curiositat de Nicolau Eimeric, esperonaren l'inquisidor a manipular-ne certs aspectes, amb la qual cosa el contrast amb l'ortodòxia, fins des del punt de vista del treball professional de l'inquisidor, era ben fàcil d'establir.

En el fons, bo i atacant l'Art, Nicolau Eimeric reacciona contra els lullistes del seu temps. Per això el tractat es titula significativament *Fascinatio lullistarum* i no *Fascinatio Lulli*. Més que amb el propi Lull, és amb els lullistes contemporanis que Eimeric entaula la discussió sobre la valor de l'*Ars Brevis* i del sistema lullà en general. Com tindrem ocasió de comprovar, en aquesta discussió Nicolau Eimeric farà servir arguments i prodigarà insults que ja havia fet servir en els tractats antilullians que precedeixen la *Fascinatio*. Des d'aquest punt de vista tampoc no es pot apreciar cap canvi en l'abrupta actitud de l'inquisidor.

La «Fascinatio» obra inacabada

Finalment cal dir que la *Fascinatio* sembla una obra que en la intenció del seu autor havia de ser més llarga. En presentar el seu tractat a Benet XIII, Nicolau Eimeric diu que, havent ja escrit el *Dialogus contra lullistas* i l'*Expurgate vetus fermentum* contra les doctrines de Ramon Lull, ara vol tocar l'*Ars Brevis* i l'*Ars Magna*, fonaments del sistema lullà, i alguns altres tractats que en d'altres moments ja havia tingut ocasió d'examinar i atacar,¹⁸ i que ho farà discutint afirmacions que provenen de

17. Cf. *Dialogus contra lullistas* (BNP ms. lat. 1464, f. 74^d, línies 4-36): «Postquam enim ipse Raymundus libros plures de diversis materiis condidit et presertim de fidei articulis et Ecclesie sacramentis, quos et que demonstrare atque probare rationibus insolubilibus, necessariis et evidentibus se putavit, ad plura capitula generalia predicatorum etiam et minorum perrexit, deinde Parisius accessit, postea ad Romanam Curiam properavit et intentionem suam, licet fantasticam, domino nostro Pape et predictis ceteris exposuit, videlicet, quod deputarentur iuvenes apti et presertim religiosi qui, spretis doctrinis aliorum quorumcumque, suis intenderent, ad infideles accederent eosque docerent, eius rationes ad probandum fidei articulos et Ecclesie sacramenta contra eos adducerent et, dubio procul pulso, omnes infideles converterent, nec invenirent infidelem quemquam valentem suis rationibus contraire, sed illarum vigore infideles ad Christi fidem converti totaliter cogerentur. Sed in hiis suis intentione et petitione ab omnibus ut fantasticus est repulsus. Et tunc Maioricam, unde traxerat originem, rediit, librum *De planctu* edidit, in quo de domino nostro Papa et predictis aliis querimoniam ponit coram Domino Ihesu Christo, clamans quod doctrinam quam sibi ipse Dominus Ihesus contulerat predicti non receperunt, sed potius repulerunt».

18. *Fascinatio lullistarum*, in principio (BNP ms. lat. 1464, f. 96^b, línies 34-41. Infra, línies 41-46.

les dues arts i d'aquests altres tractats.¹⁹ Ara bé, l'obra acaba bruscament després de tractar de l'Art Magna. Això imposa algunes reflexions.

Primer cal constatar que la part dedicada a l'*Ars Brevis* és, i ben desproporcionadament, la més llarga de tot el tractat. En la nostra edició ocupa dues-centes cinquanta-cinc línies de text. En canvi, la part dedicada a l'Art Magna n'ocupa només setanta. Cap índex positiu no ens permet de fer la hipòtesi que la part dedicada a l'Art Magna sigui un esborrany destinat a ésser completat o enriquit. El que es constata és que, un cop acabada la diatriba contra ambdues arts, l'inquisidor clou el debat amb una fórmula idèntica: «Et hec de libro qui *Ars Brevis* communiter apellatur et ab ipso Raimundo Lull taliter intitulatur»;²⁰ «Et hec de libro qui *Ars Magna* communiter apellatur et ab ipso Raimundo Lull taliter intitulatur».²¹ Quan hom esperaria una tercera part, la que recolliria els articles provinents dels «quidam tractatus», als quals ha estat feta allusió, el text de la *Fascinatio* acaba bruscament amb un «Deo gratias». Aquesta fórmula sobta al final d'un escrit d'Eimeric, donat el costum de l'inquisidor de datar amb precisió les seves obres i, en el seu període d'exili avinyonès, d'assenyalar l'any i el mes exacte del seu bandejament.²² Això ens fa pensar que la *Fascinatio* no fou acabada del tot, sigui perquè el seu autor no pogués continuar-la, sigui perquè havent arribat als articles de l'Art Magna considerés que ja n'hi havia prou.

No deixa de sorprendre, però, que en un escrit antilullista a l'impetuós Eimeric se li estronqui el delit de continuar escrivint. Potser es pot aventurar una hipòtesi que il·lumini la situació.

En la *Fascinatio* s'observa que mentre ataca les finalitats de l'*Ars Brevis*, Eimeric es troba en un camp propici per a desplegar la seva dialèctica demolidora, basada en la tergiversació del sentit de les frases de Llull. L'inquisidor s'esplaia amb un estil fluent i una retòrica acerada, implacable. En arribar a la part dedicada a l'Art Magna, és a dir, al sistema lullista en la seva forma més completa i complexa, l'inquisidor evita d'entrar en matèria. Transcriu sis articles referents als correlatius en les dignitats i els qualifica directament com a herètics, sense establir cap discussió ni presentar arguments. Dels cercles, les lletres (l'Alfabet) i les figures, és a dir, de tot l'arsenal artístic de Ramon Llull, en parla en dos mots intem-

19. *Ib.*, f. 96^a, línies 3-4. *Infra*, línies 47-48.

20. *Ib.*, f. 99^b, línies 18-20. *Infra*, línies 314-315.

21. *Ib.*, f. 100^a, línia 30-f. 100^b, línia 2. *Infra*, línies 385-386.

22. ROBLES CARCEDO, L., *Escritores dominicos de la Corona de Aragón. Siglos XIII-XV*, Salamanca 1972, 150-169, amb atenció als explícits que dona l'autor de les diverses obres eimericianes.

perants i fugissers.²³ Es fa evident que Nicolau Eimeric no porta intenció de discutir seriosament l'art de Llull en les seves arrels pregones, ni tampoc en relació amb l'expressió del dogma cristià que Llull intentava de vehicular-hi.

Les causes d'aquesta fallida poden ser d'ordres diversos. En el moment de redactar la *Fascinatio* Nicolau Eimeric vivia un dels períodes més agitats de la seva vida i escrivia inusualment.²⁴ Sense menysprear aquests factors, creiem que el motiu essencial que determina la incompletesa de la *Fascinatio* rau en la dificultat de la matèria. En el moment culminant d'enfrontar-se amb el lullisme, a l'inquisidor li'n fallen els coneixements indispensables que necessitava per a dur a terme l'empresa amb un mínim de possibilitats de reeixir-hi. No ens atrevirem a decidir si Eimeric tenia consciència reflexa d'aquest fet. Però posem la pregunta, perquè ja en el *Dialogus contra lullistas* l'inquisidor havia escrit sobre la dificultat objectiva de conèixer el pensament de Llull en la seva integritat. Per la lucidesa del text i per les notícies que dona sobre la difusió de l'obra lulliana al final del segle XIV, ens sembla oportú de reproduir-ne la part més essencial:

Lulliste: ... Tu, qui inquisitor diceris et existis, vitare hereses cupis, ut pretendis. Accipe quod consulimus et obtinebis: Recurre unum Raimundi diligenter librum et, si reperias aliquem hereticalem articulum, retine et nota illum. Et sic alium et alium, quousque purgaveris totum librum et habebis totum catholicum. Fac idem de omnibus aliis et habebis catholicos omnes Raimundi libros, quod queris.

Inquisitor: Rem difficilem et inutilem postulastis.

Lulliste: Cur difficilem et inutilem? Quare difficilem?

Inquisitor: Difficilem, propter librorum multitudinem. Non enim edidit unum librum tantum, sed dicitur communiter quod ultra centum. Et quis et unde congregabit tantam copiam librorum hinc inde dispersorum? Apud quem reperientur omnes, ut habeantur omnes? Papa Gregorius mandavit et mandatum publicari fecit per ecclesias cathedrales Cathalonie omnes quod ad Romanam Curiam deducantur omnes, et tamen non sunt deducti nisi pauci. Et de Parisius et aliis partibus mundi nulli. Etenim a tenentibus celantur et absconduntur, et tamen excommunicationis sententia involvuntur. Papa Gregorius et papa alius, ut recitat Innocentius, mandaverunt librum *Talmuth* iudeorum ubique comburi, eo quod in eo multe hereses continentur, et tamen nunquam potuerunt obtinere, sed manet hodie publicatus inter omnes iudeos in dedecus Ecclesie. Si duo Romani Pontifices successive ad hoc laborarunt et nihil impetrarunt, et hoc de unico libro, quomodo fiet de centum? Non video modum.

Lulliste: Habeantur qui poterunt haberi.

Inquisitor: Non datis remedium egritudini. Remanebunt quamplurimi.

Lulliste: Habeantur decem vel vinginti. Corriganter illi.

Inquisitor: Adhuc res est difficilis et inutilis.

23. *Fascinatio lullistarum* (BNP ms. lat. 1464, f. 99^v, línies 9-11 i 16-18), infra, línies 350-351 i 354-356.

24. Cf. l'article citat a la nota 1, pp. 405 (nota 131) i 409-412.

Lulliste: Quomodo difficilis?

Inquisitor: Non propter librorum multitudinem, quia sicut ego habui viginti, quos ad Curiam deduxi, sic poterunt haberi et viginti, triginta et quinquaginta. Sed propter discurrendi libros gravem laborem. Quis enim erit ille qui velit tantum laborem assumere et qua ratione? Perquirite illum, ubi invenientis eum?

Lulliste: Bene presumimus quod nisi tu assumpseris onus, non inveniatur alius.

Inquisitor: Nec ego assumerem solus, sed vellem quod esset mecum unus alius, et melius si tertius. Quia in ore duorum vel trium testium stat omne verbum. Ego enim solus semper haberer suspectus; et iterum, quia testis unus testis nullus.

Lulliste: Si tu multum tractare volueris, obtinebis et duos alios tecum habebis.

Inquisitor: Quis coget illos? Dicatis: non invenientis eos. Sed posito et non concesso quod simus tres qui purgemus libros viginti vel plures, que utilitas in utrisque et in purgatis illis viginti hinc inde dispersis? Nonne Gregorius viginti examinavit, purgavit et condemnavit, immo ignibus tradidit, et nonne alii et alii viginti consimiles et de eadem materia remanserunt, quibus hodie vos creditis et tenetis? Si libri Raimundi non essent copiat, sed starent tantum originalia, possent purgari, et sic purgata esset tota illius doctrina. Sed quia tantum sunt copiat et per diversas orbis partes dispersi non possunt purgari. Quare non restat nisi remedium domini Gregorii, qui omnes illius Raimundi libros mandavit per censuram ecclesiasticam interdicti.

Lulliste: Rationabiliter videris loqui. Adhuc exponemus tibi alium modum. Audi illum.

Inquisitor: Audio.

Lulliste: Augustinus condidit multos libros, examinavit post illos et purgavit eos, sed condidit quemdam alium librum in quo omnia non bene dicta coniunxit, quem *Librum Retractationum* appellavit. Vade et tu fac similiter. De omnibus libris Raimundi abstrae pretiosum habili extimatione tui et fac unum *Librum retractationum* vel *Correctorium*, et totum residuum tunc apponebit bonum et sanum.

Inquisitor: Ut supra dixi, et hic dico: Rem difficilem et inutilem postulastis, et causis quibus dixi. Qui erunt homines qui omnes libros Raimundi in tanta multitudine congregabunt, qui examinabunt, cuius auctoritate sententiabunt et qua ratione ad tantum laborem trahi poterunt, non videtur. Quod si fecerint, quid valebit? Num quilibet lullista dictum librum semper habebit? Num illi fidem dabit? Non. Si non creditis Gregorio Romano Pontifici, quomodo credetis uni vel alteri?²⁵

Creiem que aquest text del *Dialogus* és definitiu per a tenir la certesa que Nicolau Eimeric no va escometre mai el treball onerós d'estudiar l'obra de Llull. Més encara: sabem que ni tan sols en veia la utilitat. Aquesta actitud tancada pot explicar perquè la *Fascinatio* acaba sense acabar. Per a prosseguir, Eimeric s'havia de lliurar a una tasca primer hermenèutica i després polèmica que li repugnava. Per això la tercera part de la *Fascinatio* no fou més que un projecte d'un moment. I per tot plegat, al capdavant, el projecte mateix de la *Fascinatio* ja havia fet aigües al moment de la seva naixença.

25. Cf. BNP ms. lat. 1464, f. 90^d, línia 2-f. 91^b, línia 25.

La nostra edició

Donem el text de la *Fascinatio lullistarum* d'acord amb l'únic manuscrit conegut fins ara i aplicant les normes seguides per ATCA en l'edició d'obres llatines. Hem respectat escrupolosament el text del manuscrit de París i hem introduït en l'aparat crític o en el de notes aquelles remarques que ens han semblat indispensables quan es tractava de fer intel·ligible una frase, aclarir possibles errors del copista o donar lliçons alternatives d'alguns textos lullians citats per Nicolau Eimeric.

[Mag. NICOLAI EIMERIC, O.P.]

[FASCINATIO LULLISTARUM]

Tractatus intitulatus *Fascinatio lullistarum*, et continet duas f. 96^a partes.

- 5 Sanctissimo ac beatissimo in Christo patri et domino, domino nostro, domino Benedicto, digna Dei providentia sacrosancte Romane ac universalis Ecclesie huius nominis pape tertiodécimo, frater Nicolaus Eimerici, ordinis fratrum predicatorum, magister in theologia indignus atque inquisitor in Aragonia heretice pravitatis, pedum
10 crebra ac devota oscula beatorum.

---

3 facinnacio | lullistarum

6 prouidencia 7 vniuersalis | terciodecimo 8 Nicholaus Eymerici 9 prauitatis 10 deuota

---

3 *Fascinatio*. La intenció del tractat és presentar Llull i els lullistes com una gent enganyada i foraviada, més per ignorància que per excés d'intel·ligència, de la recta doctrina catòlica. El terme *fascinatio* remet indubtablement a Gal 3, 1, i tant el terme com la referència ja havien estat emprades al *Dialogus contra lullistas* (cf. BNP, ms. lat. 1464, f. 73^c, línies 19-20; f. 74^a, línies 17-18, 26-27; f. 78^d, línies 1-2; f. 79^d, línies 6-7; f. 80^e, línies 17-18; f. 82^e, línies 15-16, etc.).

5 Pel que fa a la dedicatòria del tractat a Benet XIII, cf. *El procés*, 404-409.

9 *inquisitor in Aragonia*. El 8 d'abril del 1393 Joan I havia exiliat Eimeric de les seves terres i demanava al papa que el remogués del seu càrrec d'inquisidor i en nomenés un altre (VINCKE, *Zur Vorgeschichte*, 143-144). El 26 de juny del mateix any

«Obscuratum est insipiens cor eorum et dicentes se sapientes stulti facti sunt.»

Sacris eloquiis informamur, iuris regulis propulsamur atque sanis consiliis exhortamur quod illi qui sunt erroribus imbuti, qui sunt heresibus involuti, qui sunt propriis affectibus ducti pariter et seducti, et sunt sepius a Dei Ecclesia admoniti atque excommunicationis sententiis irretiti quatenus resiliunt: et contempserunt usque hodie et contempnunt, in hoc dicentes se agere sapienter. Tales, inquam, tamquam corde obscurati, tamquam mente fascinati atque tamquam opere insipientes et stulti facti sunt a sacrosancta Dei Ecclesia, et merito || repellendi secularique iudicio relinquendi, intonando pro sufficienti causa verba preassumpta: «Obscuratum est», etc.

Sane, pater beatissime, modernis temporibus istis nostris quidam insurrexere a quodam Lull fantastico, nigromantico, heresum semi-

---

11 insipiens
14 exortamur 15 inuoluti 16 excomunicacionis 17 irretici |vsque 18 contempnunt,
19 facinnati

11-12 Rom 1, 22-23.

22 Rom 1, 22-23.

els jurats de València suplicaven Climent VII que confirmés en el càrrec d'inquisidor del regne de València a fra Pere de Guils, mentre no es resolgués el procés incoat contra Eimeric (IVARS, *Los jurados*, 145-146). El 13 de novembre el rei Joan escríu al bisbe d'Urgell que impedeixi l'exercici de la inquisició a Eimeric i que deixi actuar com a inquisidor fra Eximèn Navassa (VINCKE, *Zur Vorgeschichte*, 151-152). Cap d'aquestes gestions no va tenir el ressò esperat a la Cúria i encara menys en l'ànim de Nicolau Eimeric, el qual fins al final de la seva vida es va considerar inquisidor a tots els efectes.

13-22 Eimeric havia tractat els lullistes d'heretges i amb paraules ben semblants en el *Directorium inquisitorum* II, q. IX (PEGNA, Roma 1587, 260) i en els tractats *Expurgate vetus fermentum* (BNP, ms. lat. 1464, f. 39^a-40^a), *Dialogus contra lullistas* (BNP, ms. lat. 1464, f. 74^a, etc.) i ho farà encara en la *Incantatio studii Ilerdensis* (BNP, ms. lat. 3171, f. 114^b).

24 *fantastico*. El terme ja fou aplicat a Lull del seu vivent i ell mateix se l'apropia en el títol del llibre *Disputatio clerici et Raimundi phantastici* (CARRERAS I ARNAU, núm. 243; LLINARÈS, núm. 182; PLATZECK, núm. 210). Cf. també *Dialogus contra lullistas* (BNP, ms. lat. 1464, f. 74^c, línia 38).

nigromantico. Acusació mitjançant la qual Eimeric vol caracteritzar Ramon Lull com un invocador del diable i suggerir que la seva doctrina és d'origen diabòlic, com ja havia clarament dit en el *Directorium inquisitorum* II, q. IX (PEGNA, Roma 1587, 255: «... que doctrina erat plurimum divulgata, quam creditur habuisse a diabolo, cum eam non habuerit ab homine, nec humano studio, nec a Deo, cum Deus non sit doctor haeresum nec errorum: licet ipse Raymundus asserat in libris suis quod eam habuit in quodam monte a Christo, qui sibi [ut dixit] apparuit crucifixus: qui putatur fuisse

25 natore, dicti lulliste sicut aliqui alii a quodam Donato heretico appella-
 ti sunt donatiste. Hii enim, erroribus imbuti, heresibus involuti,
 propriis et affectibus ducti pariter et seducti, sepius sunt ab Ecclesia
 sacrosancta admoniti variis excommunicationum sententiis et a iure
 30 et ab homine innodati, et tales equidem publicati, quatenus ab huius-
 modi perversitatibus resilirent: et utique contempserunt usque in
 presens et contemnunt, in hoc gloriantes se peragere sapienter. Qua-
 mobrem lulliste isti, ut corde obstinati, ut mente fascinati, ut opere
 insipientes et stulti facti sunt in presentiarum ab eadem Ecclesia Dei
 35 matre alma, et merito deinceps refutandi atque seculari arbitrio expo-
 nendi, causam sufficientem eidem laicali iudicio buccis crepantibus

---

25 lulliste 26 inuoluti 28 excommunicationum 29 peruersitatibus | utique 30 con-
 tempnunt 32 lulliste | post obstinati add vt | facinnati | vt 33 presenciarum 35 laycali

---

diabolus et non Christus»), amb més amplitud, en el *Dialogus contra lullistas* (BNP, ms. lat. 1464, f. 75^{c-d}: «Lulliste: Etiam fama ad nos pervenit quod Raymundus magis-
 trum non habuit, nec librorum studio insudavit, et tamen libros multos condidit; ergo a
 Christo per revelationem habuit. — Inquisitor: Unde sequitur quod a Christo et non a
 diabolo? Nonne et diabolus se invocantibus, se adorantibus, sibi sacrificantibus, sibi
 servientibus per artem magicam quam plurima revelavit et docuit? Quis dubitat quod
 hoc sepe fecerit et faciat? — Lulliste: Credimus ideo quod a Christo et non a diabolo,
 quia in dubiis ad meliorem partem trahere nos debemus. — Inquisitor: Bene diceretis,
 si utraque pars dubia equaliter remaneret, quod in proposito non existit. Nam notorium
 temporibus illis fuit, et ipse Raymundus in libro predicto *De Planctu* ita inseruit, quod
 quemdam montem, qui usque hodie mons Raymundi Lull vulgariter et communiter apella-
 tur, qui dicitur mons de Randa, ignarus et scientia imperitus conscendit, per triginta
 dies ibi stetit, certas ceremonias peregit, que omnia consilio sarraceni fecit. Et cum
 descendit instructus descendit, quod indicium magnum fuit quod a diabolo sic edoctus
 sit, presertim quia in hiis sarraceno adhesit. — Lulliste: Verum utique dicis quod tali-
 ter, ut preferitur, montem conscendit et instructus sit. Sed dimittis quod, ut ipse in
 dicto libro inquit, Christus crucifixus ibi quinque sibi apparuit, qui sic eum instru-
 xit. — Inquisitor: Non dicas Christus, sed diabolus. Etenim diabolus in lucis angelum
 sepius se transfiguratur, ut decipiat»).

25 *dicti lulliste*. El nom dels lullistes sembla haver estat inventat per Eimeric, el
 qual ja l'empra en el *Directorium inquisitorum* II, q. IX (PEGNA, Roma 1587, 260:
 «Iste Raymundus Lull multos sequaces habuit..., qui sequaces lullistae ab isto Raymundo
 Lull communiter appellantur») i en el *Dialogus contra lullistas* (BNP, ms. lat. 1464,
 f. 74^a, línies 9-11: «... cuiusdam Raymundi Lull doctrine sectatores hereticalis, ab
 eodem Lull dicti lulliste, pseudo inquam prophete»).

26 Per a la caracterització eimericiana del grup lullista que ell ataca és fonamental
 el *Dialogus contra lullistas*. Cf. també *El procés*, 351-373.

33-34 Eimeric fa referència sens dubte a la butlla de Gregori XI *Conservationi
 puritatis catholicae fidei*, de la qual no parlarà en aquest tractat, però que havia
 reproduïda íntegrament en el tractat *Expurgate vetus fermentum* (BNP, ms. lat. 1464,
 f. 40^{b-d}), que tornarà a retreure fragmentàriament en el *Dialogus contra lullistas* (BNP,

proclamando: «Obscuratum est insipiens cor eorum et dicentes se sapientes stulti facti sunt».

Verum, pater benedictè, quia iuxta Apostoli sententiam in epistola ad Romanos, «sapientibus et insipientibus debitor sum», ut horum lullistarum insipientia et stultitia, mentis obscuratio et fascinatio cunctis hominibus fiat nota, suppositis aliis duobus tractatibus, videlicet, *Dialogo contra lullistas* et *Expurgate vetus fermentum* pro et contra Raimundum Lull, quos vestre eminentie destinavi, nunc ad *Artem Brevem* et *Artem Magnam* descendendo, utpote primaria fundamenta et pre aliis publicata et ad quosdam tractatus alias per me invisos et intritos, || presentem tractatum, rude et inepte compaginatum, de eorum insipientiis compilavi, quamplures quia in dictis duabus artibus et tractatibus articulos inserendo. Quem tractatum eminentie vestre sancte de presenti offero devoto animo meo toto, in meo ingeniolo, utpote in baculo arundineo, et merito, non confidens, quatenus eminentia vestra corrigat et disponat, ut videbitur peragendum. Et si, quod absit, in eo aliquid repererit contrarium

---

36 incipiens

39 vt 40 lullistarum | obscuratio 40-41 facinnatio 42 dialago | lullistas 43 Raimundum | destinavi 44 brevem | vt pote 46 invisos | intritos 47 insipientiis 49 devoto 50 vt

---

36-37 Rom 1, 22-23.

39 Rom 1, 14.

---

ms. lat. 1464, f. 77^a, línia 28-f. 77^b, línia 5; f. 77^d, línies 8-41) i altra vegada íntegrament en la *Incantatio studii Ilerdensis* (BNP, ms. lat. 3171, f. 118^c, línia 17-f. 119^a, línia 36).

41-42 Cf. *El procés*, 366-368 i 398-401.

44-45 *primaria fundamenta*. Eimeric constata aquí el caràcter central de l'Art en l'obra de Llull i manifesta un coneixement de la cronologia dels escrits lullians ben poc precís. En efecte l'*Ars Brevis* fou acabada a Pisa el gener del 1308 (CARRERAS I ARTAU, núm. 53; LLINARÈS, núm. 127; PLATZECK, núm. 142), després d'haver escrit ja molts altres llibres. Pel que fa a l'*Ars Magna*, si Nicolau Eimeric es refereix a l'*Ars compendiosa inveniendi veritatem*, escrita entre 1273 i 1275 (CARRERAS I ARTAU, núm. 14; LLINARÈS, núm. 4; PLATZECK, núm. 5), no li falta raó; però si es referia a l'*Ars generalis ultima*, altrament dita *Ars Magna generalis ultima*, acabada a Pisa el març del 1308 (CARRERAS I ARTAU, núm. 54; LLINARÈS, núm. 126; PLATZECK, núm. 146), es torna a equivocar. És probable que l'inquisidor hagi volgut referir-se als primers escrits de Llull, en els quals el sistema ja té una expressió formal i prou completa.

45-46 *quosdam tractatus alias per me invisos et intritos*. Aquests mots ens fan pensar que la *Fascinatio* ha quedat a mig fer. Cf. supra, 34-37.

48-58 Fórmules semblants a aquesta es troben en el tractat *Expurgate vetus fermentum* (BNP, ms. lat. 1464, f. 39^a, línia 33-f. 39^b, línia 2) i en el *Dialogus contra lullistas* (BNP, ms. lat. 1464, f. 73^c, línies 1-17).

catholice veritati, seu alias in fide temerarium, dubium seu suspectum, id nunc pro tunc revoco et annullo et habeo et habere volo
 55 pro non scripto et mee magne ignorantie id adscribo. Si autem nihil
 talium, ut confido, immensas laudes reffero altissimo Creatori, bonorum omnium largitori. Cui sit laus et gloria per omnia secula seculorum. Amen.

[PRIMA PARS. DE «ARTE BREVI»]

60 [1.] Primus horum lullistarum insipientie articulus habetur in libro eiusdem Lull qui intitulatur *Ars Brevis*, ubi in eius principio dicitur sic: «Subiectum huius artis est respondere de omnibus questionibus supposito quod sciatur quid dicatur per nomen». Hec ibi. Et intelligit respondere vere, ut habet ibidem.

65 Hic articulus est insipientie, et merito, indicativus, est et falsus, est et erroneus.

Primo dico quod est insipientie, et merito, indicativus. ¿Nonne magne insipientie est dicere, maiorisque credere, quod si sciverimus alicuius rei nomen, seu quid importatur per nomen, quod eo facto
 70 sciamus totius illius rei integraliter perfectionem et || imperfectionem, naturam et conditionem, et respondere vere ad omnem de illa re possibilem fieri questionem? «Obscuratum insipiens cor eorum et dicentes se sapientes stulti facti sunt». f. 96^d

54 reuoco | annullo 55 ignorantie | nichil 57 secula iter
 60 lullistarum 61 brevis | vbi
 68 sciuerimus 69 rey 70 rey | post et add in 72 possibile

62-63 RAIMUNDUS LLULL, *Ars Brevis*, [Roma] 1485, f. 1^r, línies 7-9.
 72-73 Rom 1, 22-23.

62-63 Per tal de situar en el seu context aquesta afirmació inicial de l'*Ars Brevis*, cal tenir present dues coses. Primer, és indispensable de recordar que per a Ramon Llull la definició no és l'acte de davallar del gènere a l'espècie per la diferència, a la manera grega, sinó que la definició és mostració a través d'un signe. Segonament, per Llull les definicions es formalitzen a través de les regles, en nombre de deu; i en la definició es troben les regles i l'estructura correlativa (J. GAYÀ, *La teoria luliana de los correlativos*, Palma de Mallorca 1979, 218-219). El sistema artístic lul·lià és un tot, i un tot dinàmic, en el qual la definició (*quid dicatur per nomen*) assenyalava estructures i, per tant, fonamenta el qüestionar.

67-72 Nicolau Eimeric no solament no entén Llull, ans l'estrafà. On Llull diu que cal saber què vol dir cadascun nom, és a dir, que cal conèixer la seva referència

Secundo dico quod dictus articulus est falsus. ¿Nonne multi lulliste sciunt quid importatur per hoc nomen, mundi? Utique. ¿Et num sciunt omnem et mundi perfectionem, naturam et conditionem et contraria, *De celo et mundo* Aristotelis librum, et respondere vere ad omnem de illis possibilem fieri questionem? 75

Dic, lullista, quid scis. ¿Quid importatur per nomen astrologie, astronomie, geometrie, arithmetice, chirurgie, physice, musice et dialectice artium? ¿Num es ita tu perfectus astrologus, astronomus, geometra seu geometricus, arithmeticus, chirurgicus, physicus et dialecticus, quatinus valeas ad omnem questionem fieri in hiis artibus possibilem affirmative vel negative veraciter respondere? Profecto non: igitur articulus falsus. Falleris, ergo, lullista, falleris. Insiptens tu, lullista. 85

74-75 luliste 77 aristotilis 78 possibile
79 Dich | lulista 80 geometrice | arismetice | cisurgie | phisice 81 arcium 82 arimeticus | cisurgicus 83 lulista 86 lulista

---

significant, l'inquisidor l'interpreta en sentit gramatical estricte i grosser (*quid importatur per nomen*) i estableix l'equació absurda següent: saber el nom = saber la cosa. A partir d'aquesta falsificació, el lullisme i els lullistes esdevenen fàcilment grotescos, *insipientes*.

74-78 Per a demostrar la falsedat de l'afirmació inicial de l'*Ars Brevis*, tal com ell l'entén, Nicolau Eimeric es lliura a una sèrie d'arguments *ad hominem* per als quals farà servir referències culturals generals, fets històrics i un recurs abundós a textos de l'Escriptura, els quals no són explotats en sentit dogmàtic estricte, ans en sentit retòric. És possible que aquesta manera d'argumentar, constant en tota la primera part de la *Fascinatio*, tingui com a base teòrica el principi del dret romà segons el qual «nomina sunt consequentia rebus». Deixant de banda que l'origen d'aquest principi no en justificaria l'aplicació a un llenguatge tan complex i específic com el lullà, val a dir que és l'únic principi hermenèutic que podria ser invocat a favor d'una problemàtica bona fe interpretativa d'Eimeric.

79-84 En aquestes increpacions hi ha un ressò del que Nicolau Eimeric havia escrit contra els lullistes en el *Dialogus contra lullistas* (BNP, ms. lat. 1464, f. 79^b, línies 18-42: «Nonne est vestra summa insipientia quod vos, cum non sitis geometrici, non arimeticici, non grammatici, non logici, non mathematici, non metaphisici, non phisici, non chirurgii, non canoniste, non legiste, non astrologi, non theologi, non philosophi, non musici, non imperatores, non marchiones, non reges, non nobiles, non potentes, non milites, non barones, non tirones, non duces, non principes, sed potius sitis homines vulgares, homines communes, homines siquidem mercatores, cerdone, sartores, sutores, fullones, fossores, agricultores, fabri lignarii, fabri ferrarii, argentarii, pigmentarii et lanarii nolitis credere theologie magistris, canonistis, legistis, prelati vestris ordinariis, Cardinalibus, mundi et Ecclesie cardinibus, quinimmo nec sanctissimo domino nostro Pape Christi vicario in fidei misterio? Que est vel esse potest maior imprudentia, maior stultitia, maior insipientia? Responde, stulte lullista»). El

- Interrogo te et responde, si per hanc *Artem brevem* scis omnia et respondere ad omnia, ¿cur nonnulli vestrum addiscunt grammat-
 90 ticam, nonnulli dialecticam, nonnulli theologiam, nonnulli canones,
 nonnulli leges et nonnulli mechanicas artes? ¿Cur sic? Responde
 mihi, si vales cum hac *Brevi Arte* ad omnia veraciter respondere:
 ¿Unde est originaliter tam gravis hec presens mortalitatis epidemia?
 ¿Quando et qualiter preservabimus nos ab ea? Et qui deffuncti sunt
 95 per eam et in ea, ¿que et quot anime deffunctorum horum sunt in
 paradiso, que et quot in purgatorio? Si alique et quot, || que sunt f. 97^a
 in inferno? Rursum interrogo te, et responde. Tu nosti quid designa-
 tur per nomina altitudinis, longitudinis, latitudinis et profunditatis.
 Ergo responde: ¿Que est celi altitudo, terre latitudo et longitudo et
 abyssi profunditas? Responde, si vales. Utique non vales.
- 100 Audi sapienter intonantem *Ecclesiastici* I: «Arenam maris et plu-
 vie guttas et dies seculi et latitudinem terre et profunditatem abyssi
 quis dimensus est?» Si non credis Ecclesiastico sapienti, sed credis
 Raimundo Lulli insipienti, responde predicte multiplici questioni.
- 105 Amplius responde, si vales, cuilibet querenti a te cum sancto
 Job: «Quantas habeo iniquitates et peccata, scelera mea et delicta
 ostende mihi». Num tu, lullista, es discretor cordium et intentionum?
- 110 Audi patienter Apostolum ad *Hebreos* V resonantem: «Vivus est
 sermo Dei et efficax et penetrabilior omni gladio ancipiti, pertingens
 usque ad divisionem anime atque spiritus, compagum quoque et me-
 dullarum, et discretor cogitationum et intentionum cordis». Et alibi:

---

87 breuem 88 adiscunt | gramaticam 89 dialecticam 91 michi | breui 92 Unde |
 grauis 93 preseruabimus 99 vtique
 100-101 pluuiie | gutas 102 demensus 103 Raymundo
 106 michi | lullista | intencionem
 107 pacienter | V *ms* quinto | viuus
 109 vsque | diuisionem 110 cogitacionum | intencionum

100-102 Eccli 1, 2-3.

105-106 Iob 13, 23.

107-110 He 4, 12.

---

tema de la ignorància dels lullistes en Nicolau Eimeric és constant i l'exposa amb tanta insistència i violència verbal que, de retop, fa pensar en la pròpia de l'inquisidor a l'esguard del lullisme. D'altra banda, cf. supra, 35-37.

92-96 El fet que Nicolau Eimeric s'adreça als lullistes parlant-los de l'epidèmia de pesta que en aquells moments fa estralls ens fa suposar, tal com hem dit més amunt, que es tracta de la pesta que l'any 1395 es va declarar a les terres catalano-aragoneses. Per bé que l'inquisidor escriu des d'Avinyó, els lullistes habiten en territori de la Corona, i és a ells només que l'argument *ad hominem* podia fer efecte.

«Pravum est cor hominis et inscrutabile, quis cognoscet eum? Ego Dominus scrutans corda». Si non credis Apostolo neque Deo, sed credis isti Raimundo, responde igitur que sunt istius et illius, huius et alius cordium scelera et delicta.

Ceterum, si potes, quia dicis quod potes cum hac *Brevi Arte* ad omnem questionem fieri possibilem veraciter respondere, supposito quod sciatur quid per nomen designatur, responde ad multiplicem sancti Iob questionem, et presertim XXXVIII capitulo, ubi sic queritur: «Numquid || considerasti latitudinem terre? Indica mihi, si nosti omnia, in qua via habitat lux et tenebrarum quis locus sit, ut ducas unumquodque ad terminos suos... Numquid ingressus es thesauros nivis aut thesauros grandinis aspexisti? Per quam spargitur et dividitur estus super terram?... Quis est pluvie pater, quis genuit stillas roris? De cuius utero egressa est glacies et gelu de celo quis genuit?... Quis enarrabit celorum rationem et contentum celi quis dormire faciet?... Numquid nosti partes ibicum vel parturientes cervos observasti? Dinumerasti menses contentus earum et scis tempus partus illarum?» Et sic de aliis questionibus sancti Iob difficilibus ad respondendum.

Est igitur falsus. O insensati, quis vos fascinavit tali et tante credere falsitati?

Tertio dico quod hic articulus est erroneus et in fide erroneus.

111 prauum 113 Raymundo

115 breui 118 Vbi 119 michi 122 niuis | post quam om viam 123 diuiditur | pluuiie 124 vtero 125 racionem 126-127 ceruos 127 obseruasti | mensus

130 facinnauit

132 Tercio

111-112 Ier 17, 9-10.

119-121 Iob 38, 18-20. 121-122 Iob 38, 22. 122-123 Iob 38, 24. 123-125 Iob 38, 28-29. 125-126 Iob 38, 37. 126-128 Iob 39, 1-2. 130 Cf. Gal 3, 1.

132 Ara comença pròpiament l'argumentació dogmàtica contra el primer article de l'*Ars Brevis*. Perquè els arguments d'Eimeric tinguin sentit, és indispensable de suposar la vigència de l'equació, saber el nom = saber la cosa. A mesura que la dialèctica eimericiana avança, més ens trobem allunyats de l'objecte que vol atènyer. En efecte, l'inquisidor ve a suposar en els paràgrafs següents que el lullista s'atribueix la facultat de comprendre Déu adequadament, és a dir, infinitament. Aquest retret fóra comprensible si, d'alguna manera, en l'*Ars Brevis* o en alguna altra obra, Ramon Llull hagués defensat cabalment el poder de la raó de comprendre els continguts de les veritats de fe. Malgrat la circularitat del pensament de Llull en aquest punt (la fe i la raó es «converteixen», i no hi ha raó vàlida si no és capaç de demostrar les veritats de fe: *Disputatio fidei et intellectus*, pars I [MOG IV.8, 5-6]), malgrat les fórmules lullianes més optimistes sobre les «raons necessàries» i l'aptesa de l'Art per a arribar

Quod sic patet: Catholicum est dicere quod Deus et ipse solus se
 ipsum comprehendit, et quod Deum nullus a Deo alius comprehen-
 135 dit et contra, quod creatura Deum nullatenus comprehendit. Et huius
 ratio et causa existit quia solus Deus infinitus essentia et cognitione
 sit, et omnis alius a Deo finitus essentia et cognitione sistit; et hinc
 est quod Deum nullus creatus beatus spiritus comprehendit; neque
 140 virgo Maria, licet beatissima, divinam essentiam comprehendit; immo,
 nec Christi anima, cum sit cognitione et essentia finita, divinam
 essentiam, cum sit, ut dictum est, infinita, comprehendere nequit,
 licet sit verum quod pre omnibus || aliis spiritibus Deum divinamque
 essentiam apprehendit. Et sic hoc asserere est catholicum in fide, f. 97°
 contrarium autem affirmare est erroneum in fide. Et hoc patet du-
 145 pliciter:

Primo, quia contradicit sacre scripture auctoritati; secundo, quia
 contradicit Ecclesie de fide facte determinationi. Primo, quia contra-
 dicit sacre scripture auctoritati. Patet, quia illi que habetur <ad>
 150 *Romanos XI*, que dicit: «O altitudo divitiarum scientie et sapientie
 Dei! Quam incomprehensibilia sunt iudicia eius et investigabiles vie
 eius!» Quia illi que habetur *Geneseos XXII*, que dicit: «Fortissime,
 magne, potens Deus exercituum, nomen tibi magnus consilio, et
 incomprehensibilis cogitatu». Quia illi *Ecclesiastici I*: «Sapientiam
 Dei precedentem omnia quis investigabit?» Quia illi *Iob*: «Forsitan
 155 Dei vestigia comprehendes?»

Secundo dico quod contradicit Ecclesie de fide facte determina-
 tioni: Credo et teneo firmiter, *De Summa Trinitate et fide Catholica*,
 ubi dicitur sic: «Firmiter credimus et simpliciter confitemur quod

136 essentia | cognitione 137 essentia | cognitione 139 diuinam | essentiam | ymo 140
 cognitione | essentia | diuinam 141 essentiam | vt | nequid 142 diuinamque 143 essentiam
 147 determinacioni 149 diuiciarum | sapientie 150 inuestigabiles 151 XXXII 153
 sapienciam 154 inuestigabit | forctan 155 comprehendens
 155-156 determinacioni 158 vbi

149-151 Rom 11, 33. 151-153 Ier 32, 18-19. 153-154 Eccli 1, 3. 154-155
 Iob 11, 7.

158-159 *Decretal.* I, I, c. 1 (FRIEDBERG II, 5).

a establir els articles de la fe cristiana, no es pot adduir cap text de Llull en el qual se
 suposi que la intelligència humana arriba a penetrar en els misteris divins segons
 l'extensió de la seva infinitud. Més encara, en la *Disputatio fidei et intellectus* II
 (MOG IV 8, 3-4), Llull fa reconèixer a la raó la seva incapacitat per a comprendre
 els misteris divins: «Dico quod si de divina Trinitate habeo aliquas necessarias rationes,
 non sequatur quod sim comprehensor, sed tantum apprehensor».

151 *Geneseos XXII*. Probable error de còpia.

unus solus est verus Deus eternus et immensus et incomprehensibilis». Patet igitur ex predictis esse in fide erroneum affirmare quod ab aliqua creatura possit Deus seu divina essentia comprehendi. 160

Responde, si vales, o insipiens tu, lullista. Tu per *Brevem Lulli Artem*, scito quid intelligatur per Dei nomen, dicis te scire veraciter respondere ad omnem de Deo fieri possibilem questionem. Et cum Deus, ut probatum extat, sit essentia infinitus, poteris et tu ad questiones infinitas de Deo faciendas veraciter respondere, quod est Deum comprehendere, hoc est, infinite eum attingere. Et sic tu efficieris essentia infinitus, nam Deum infinitum infinite et totaliter comprehenderes, quod est in fide erroneum affirmare. Et sic patet || quod antedictus articulus nedum est insipientie indicativus atque falsus, immo et in fide erroneus. 165 170

Ergo, lulliste, *Artem* istam *Brevem* contempnite, fugite et abigite, ut dicatur vobis illud *Ecclesiastici* XLIII: «Ne laboretis, non enim comprehenderetis». Insipientes in populo et stulti, sapite. 175

Et hec de primo insipientie articulo lullistarum.

[2.] Secundus horum lullistarum insipientie articulus habetur in libro eodem qui *Ars Brevis* communiter appellatur, ubi in principio dicitur ita, <et> est primum huius libri verbum: «Ratio quare facimus istam *Artem brevem* est ut *Ars magna* facilius habeatur». 180

Hic articulus est insipientie, et merito, indicativus, et est falsus.

Primo dico quod est insipientie indicativus, quod sic patet: Nonne dictum est in primo articulo quod si quis sciat per nomen alicuius rei quid importatur, quod, eo facto, quod poterit et vere respondere ad omnem questionem fieri possibilem de illa re? Et num quilibet lullista scit quid importatur per istud nomen 'ars', et quid per istud nomen 'magna', et quid per istud nomen compo- 185

---

159 vnus 160 affirmare 161 diuina | essentia
 162 lullista | breuem 165 vt | essentia 168 essentia 170 ymo
 172 lulliste | breuem | contempnite
 175 insipientie | lullistarum
 176 lullistarum 177 breuis | comuniter | vbi 178 ratio 171 breuem | vt
 180 insipientie 183 rey 185 lullista 186-187 compositum ms complanctum

---

173-174 Eccli 43, 34. 174 Ps 93, 8.

178-179 RAIMUNDUS LLULL, *Ars Brevis*, [Roma] 1485, f. 1^r, líneas 4-5.

176-179 El propòsit de l'*Ars Brevis* és facilitar la comprensió de l'*Ars Magna*, és a dir, familiaritzar el futur artista amb el sistema lullà i, pel que escriu Llull en la tretzena i darrera part de l'*Ars Brevis*, sembla que l'hagi concebuda com un instrument pedagògic directe, per als qui han d'ésser iniciats en el seu sistema, sota el guiatge d'un mestre que ja posseeixi l'Art en plenitud.

situm 'ars magna'? Ergo, iuxta primum articulum, lullista scit vere respondere ad omnem questionem fieri possibilem de *Arte Magna*.
 ¿Quomodo ergo dicit hic articulus quod hec *Ars Brevis* est facta ut
 190 *Ars Magna* facilius habeatur, si iam sic per ipsam *Artem Brevem* perfecte habetur quod ad omnem questionem de *Arte Magna* fieri possibilem affirmative vel negative veraciter respondetur? Igitur sic asserere magne || est insipientie, ut dicatur de isto Raimundo Lulli f. 98^a et lullistis: «Obscuratum est insipiens cor eorum et dicentes se sapientes stulti facti sunt». Est ergo iste articulus insipientie lullistarum indicativus.

Secundo dico quod iste articulus etiam est falsus, quod sic patet: Sunt enim in dicta *Arte Magna* multi articuli qui non dependent in re ab ista *Brevi Arte*, neque hec *Ars Brevis* est via ad illos, et inter
 200 alios sunt tres. Primus est talis: «Quoniam Deus creavit hominem cum gloria, creavit hominem ad magnam gloriam, magna gloria hominis est si sit resurrectio, et si non sit resurrectio gloria hominis in alia vita non est, sed in ista vita tantum», etc. Secundus articulus est talis: «Quoniam Deus iniustitiam facere non potest bonitati et magnitudini sue, iuste creavit damnatos, ut sua iustitia haberet in quo
 205 possit punire peccatum», etc. Tertius articulus est talis: «Pena damnatorum est ita magna sicut est magnitudo eternitatis». Est igitur

---

187 lullista 189 brevis 190 breuem 192 affirmatiue | negatiue 193 insipientie | Raimundo 194 lullistis 195 insipientie 195-196 lullistarum
 199 breue | breuis 200 creavit 201 creavit 204 iniusticiam 205 creavit | dampnatos | iusticia 206 Tercius 207-208 dampnatorum

---

194-195 Rom 1, 22-23.

200-203 RAIMUNDUS LLULL, *Tabula Generalis*, distinctio V, pars VIII (MOG V.2, 56a-b). 204-206 *Id., ib.,* 60a. 206-207 *Id., ib.,* 68a.

197-198 *multi articuli qui non dependent in re*. A més de no demostrar coneixements sobre la cronologia de l'obra lulliana, Eimeric dóna a entendre que les seves lectures n'han estat molt superficials. En el pensament de Llull l'*Ars Brevis* no és cap mena de clau que obri el sentit de les expressions de l'*Ars Magna*, com ací postula l'inquisidor. Per tant, la seva argumentació no té cap fonament.

200-207 Els tres articles que Eimeric cita no provenen de cap art lulliana, sinó de la *Tabula Generalis* de 1294 (CARRERAS I ARTAU, núm. 29; LLINARÈS, núm. 60; PLATZECK, núm. 67). Com hem dit en la introducció, això és senyal que en referir-se a l'Art Magna Nicolau Eimeric esguarda el sistema artístic de Llull en la seva generallitat, i no en l'expressió literària concreta d'una obra, si ja no és que aquesta obra sigui precisament la *Tabula Generalis*.

205 *iuste*. L'edició maguntina presenta la lliçó més adequada *iustitiae*.

207 *eternitatis*. L'edició maguntina reporta *aeviternitatis*.

articulus iste falsus. O insensati, quis vos fascinavit tali et tante credere falsitati? O insipientes in populo et stulti, sapite.

Et hec de secundo insipientie articulo lullistarum.

210

f. 98^b

[3.] Tertius horum lullistarum insipientie articulus habetur eodem libro qui *Ars Brevis* communiter appellatur, ubi, post verba secundi articuli, dicitur statim || ita: «Nam scita ista (et loquitur de *Brevi Arte*), ars supradicta et etiam alie artes de facili possunt ad-disci». Hec ibi.

215

Hic articulus est insipientie, et merito, indicativus et etiam falsus.

Primo dico quod est insipientie indicativus, quod patet, eis de rationibus et de causis sicut et secundus articulus, ut non oporteat replicare. Igitur sic asserere magne est insipientie, ut dicatur de Raimundo et suis sequacibus quod «obscuratum est cor eorum et dicentes se sapientes stulti facti sunt».

220

Secundo dico quod iste articulus est falsus, quod sic patet: De *Magna Arte* dictum <est>, de aliis artibus idem patet: ¿Que enim conventio huius *Brevis Artis* ad omnes alias artes, utpote ad gram-maticam, dialecticam, physicam, arithmetiam, astrologiam, musicam, theologiam, iura canonica et civilia, ut, scita hac *Brevi Arte*, sciatur de facili et quelibet alia? O insensati, quis vos fascinavit tali ac tante credere falsitati? O insipientes in populo et stulti, sapite.

225

Et hec de tertio insipientie articulo lullistarum.

[4.] Quartus horum lullistarum insipientie articulus habetur

230

208 facinnait

210 lullistarum

211 Tercius | lullistarum 212 que | breuis | comuniter | vbi 213 breuis 214 adisci

216 insipientie | indicatiuus

217 indicatiuus 218 racionibus | oporteat 219 insipientie 200 Raymundo

224 conuencio | breuis 224-225 gramaticam 225 dialecticam | phisicam | arismetiam

226 sciullia | vt | breui 227 facinnait

229 Tercio | lullistarum

230 lullistarum

208-209 Cf. Gal 3, 1. 209 Ps 93, 8.

213-214 RAIMUNDUS LLULL, *Ars Brevis*, [Roma] 1485, f. 1^r, línies 5-7.

220-221 Rom 1, 22-23. 227-228 Cf. Gal 3, 1. 228 Ps 93, 8.

209-212 Es evident que quan Llull afirma que, coneguda l'*Ars Brevis*, les altres arts poden ésser sabudes i apreses fàcilment, es refereix a les arts que ell va escriure o, ampliant molt el concepte, a les aplicacions de la seva art als diversos camps del coneixement humà.

223 *de aliis artibus*. Eimeric fa una interpretació literal i insostenible del mot *artes*, treient-lo del seu context i aplicant-lo indegudament a les arts liberals, a la teologia i al dret.

230-234 L'article citat per Eimeric forma part de la tercera norma que Llull dona

eodem libro qui *Ars Brevis* communiter appellatur. Dicitur autem in fine totius libri ita: «Unde sciendum est quod hec ars tres amicos habet, videlicet, subtilitatem intellectus et rationem et bonam intentionem. Sine istis quidem tribus nullus hanc artem || addiscere potest». f. 98°

235 Hec ibi.

Hic articulus est insipientie, et merito, indicativus, et etiam falsus, quod patet: Utrumque pariter deducendo ponit hic articulus tria que, ut dicit, debet habere volens hanc *Brevem Artem* habere, et quod sine illis non potest addiscere.

240 Primum est quod habeat subtilitatem intellectus omni sapientia. Cum secundum istam *Brevem Artem*, scito quid importatur per nomen, potest lullista respondere, et vere, ad omnem de illa possibilem questionem, ad quid requiritur subtilitas intellectus? Rursum est hoc falsum. Et nonne homines duri et grossi ingenii possunt artes addiscere et in illis proficere cum studii assiduitate? Nonne plus facit ad addiscendum studendi assiduitas quam intellectus subtilitas? Igitur taliter asserere est magne insipientie, ut dicatur: «Obscuratum est insipiens cor eorum et dicentes se sapientes stulti facti sunt». Et nedum sic, sed etiam est falsum manifeste. O insensati, quis vos
245 fascinavit tali ac tante credere falsitati? Insipientes in populo et stulti, sapite.
250

231 brevis | comuniter 232 tocuis | Vnde 233 racionem | intencionem 234 adiscere

236 indicativus 237 vtrumque 238 vt | breuem 239 adiscere

241 breuem 242 lullista 244-245 adiscere 246 adiscencum 247 vt 249 manifeste
ms manifestum 250 facinnavit

232-234 RAIMUNDUS LLULL, *Ars Brevis*, [Roma] 1485, f. 30°, línies 15-18.

247-248 Rom 1, 22-23. 249-250 Cf. Gal 3, 1. 250-251 Ps 93, 8.

al final de l'*Ars Brevis* sobre la manera d'ensenyar-la. D'acord amb aquesta norma, cal que el mestre proposi les qüestions als alumnes i les resolgui raonablement segons el sistema de l'Art. Car, diu Llull, sense mètode no es pot emprar bé l'*Art Breu*. La subtileza d'intel·lecte, la raó i la bona intenció, amics assenyalats de l'Art, són els coadjuvants per a una metodologia artística correcta. Cal recordar aquí que l'Art lullian no és una lògica formal, sinó una ciència nova que fa servir principis generals a la vegada formals i reals. La captació d'aquesta nova ciència exigeix una subtilitat intel·lectual superior a la dels qui van inventar la lògica antiga. La raó que Llull postula per al mestre artista creiem que es pot identificar amb l'aptesa per a saber utilitzar les figures, assenyaladament la quarta, per tal de construir el sistema del coneixement científic proposat per Llull, sobretot gràcies a la descoberta automàtica del terme mitjà del sil·logisme. La bona intenció és, no cal dir-ho, la primera, és a dir, la que procedeix segons l'ordre objectiu de la naturalesa i porta l'home a la realització del seu fi en Déu.

236-239 Nicolau Eimeric persisteix a interpretar esbiaixadament i fora de context els mots de Llull, fent de la subtilitat intel·lectual, la raó i la bona intenció lullianes

Secundum est quod habeat rationem. O insipientia! Et quis potest addiscere sine ratione? Nonne si quis habet intellectus subtilitatem, habet et rationem? Insipiens lullista, quid dicis? Quoniam hoc dicis secundo. «Obscuratum est insipiens cor eorum et dicentes se sapientes stulti facti sunt.» 255

f. 98^a Tertium est quod habeat bonam intentio-||-nem omni sapientia. O falsitas! Et utique obsecro, responde mihi. Num intentio impedit cognitionem? Nequaquam. Num iudei habent in studendo *Talmutum* traditionesque eorum patrum, verum et *Vetus Testamentum*, bonam intentionem? Profecto non, immo malam. habent intentionem, quia se firmare in lege Moysis, quod abscessit et ducit ad interitum, et elongant se a lege et evangelio Christi, quod ducit ad Dei regnum. Et num talis mala intentio impedit eorum qui student cognitionem? Nullatenus, immo crescunt et proficiunt. Unde et Apostolus <ad> *Galatas* I dicit quod «proficiebat supra multos sibi coetaneos in iudaismo, paternarum traditionum amplius emulador existens». Num saraceni seu agareni in studendo *Alcoranum* habent bonam intentionem? Non, sed malam, quia se firmare in secta Machometi perversa et elongare se a lege Christi perfecta. Et num talis mala intentio impedit eorum qui student cognitionem? Nequaquam. Ut ergo habeatur *Artis* cognitio hoc non impedit mala intentio. Num nigromantici in eorum nefandis sacrificiis habent bonam intentionem vel malam? Utiq̄ue, et tamen eorum perversa intentio non impedit artis magice executionem. Num usurarii et simoniaci in suis studiis habent bonam intentionem? Nequaquam. Et tamen habent cognitionem et cognitionis executionem. Ergo non habere bonam intentionem non impedit cognitionem, ut 260 265 270 275

---

252 rationem | insipientia 253 adiscere | racione 254 racionem | lulista
 257 Tercium | intencionem 258 vtique | intentio 259 cognicionem 260 tradiciones-
 que 261 intencionum | ymo | intencionem 263 alongant | euangelio 264 intentio | cogni-
 cionem 265 ymo | Vnde 266-267 iudaysmo 267 tradicionum 268 intencionem 269
 peruersa 270 intentio 271 vt 272 cognicio | intentio 273 intencionem | uel | vtique
 274 peruersa | intentio | executionem 275 vsurarii | intencionem 276 cognicionem | cogni-
 cionis | executionem 277 intencionem | cognitionem *ms* agnicionem

---

255-256 Rom 1, 22-23.

266-267 Gal 1, 14.

---

una mena de condicions generals *sine quibus non* per a l'acte d'estudiar qualsevol art o ciència.

257-288 La llarga diatriba contra la mala intenció dels jueus, sarraïns, nigromànics, usurers, simoníacs, heretges, cismàtics i altres equivocats no és un exercici retòric de Nicolau Eimeric, ans la seva manera indirecta de fer entrar en el grup d'aquests diversos malintencionats Ramon Llull i la seva escola, atès que per a l'inquisidor els lullistes no són dins l'ortodòxia.

asseris. Insiapiens tu, Raimunde! Num heretici et scismatici in suis cogitationibus et studiis habent bonam intentionem? Procul dubio
 280 credunt se habere, quia credunt se defendere veritatem. Omnis || enim f. 99^a
 hereticus credit de se quod sit catholicus, consimiliter et scismaticus. Sicut enim nullus fatuus credit se fatuum, sic nullus hereticus vel scismaticus reputat se fore talem, sed potius extimat se catholicum atque bonum. Nihil est ergo quod dicitur quod intentio bona omnimode requiratur ad hoc quod hec *Ars* habeatur, et aliter non habeatur.
 285 Igitur taliter asserere est magne insipientie. Ergo dicatur: «Obscuratum est insipientes cor eorum et dicentes se sapientes stulti facti sunt». O insensati, quis vos fascinavit tali ac tante credere falsitati?
 Ex hiis patet quod iste totus quartus articulus est insipientie indicativus, etiam atque falsus. Insipientes, ergo, in populo et stulti, sapite.
 290 Et hoc de quarto insipientie articulo lullistarum.
 Multa et alia insipientie indicativa etiam atque falsa continentur in hoc libro qui *Ars Brevis* communiter appellatur, utpote quod «linea est longitudo constituta ex punctis continuis». Item, quod «homo est animal homificans» et quod «hec definitio est magis ostensiva, dicendo
 295

278 Raymunde 279 cogitationibus | intencionem 280 deffendere 282 sic ms sicut | uel
 283 potius 284 nichil | intencio 286 insipientie 288 facinnauit
 289 insipientie 289-290 indicatiuus
 291 insipientie | lullistarum
 292 insipientie | indicatiua 293 breuis | comuniter | vtpote 295 diffinicio | ostensiuua

286-288 Rom 1, 22-23. 288 Cf. Gal 3, 1.

293-294 RAIMUNDUS LLULL, *Ars Brevis*, [Roma] 1484, f. 18^v, línies 15-16.

294-295 Id., *ib.*, f. 14, línia 12. 295-297 Id., *ib.*, f. 21^r, línia 24-f. 21^r, línia 1.

293-294 La raó per la qual Eimeric retreu com equivocada o falsa la definició de la línia donada per Llull en l'*Ars Brevis* la veiem relacionada amb el fet que es tracta d'una definició no tradicional, apartada de la clàssica d'Euclides («Linea autem sine latitudine longitudo»: *Euclidis Elementa*, lib. I, II, Lipsiae, Teubner 1883, 3), transmesa per Boeci (*Euclidis Megarensis Geometriae libri duo*, PL 63, 1307) i per Isidor (*Etymologiarum*, lib. III, c. XIII, 1 [PL 82, 162 C]), i també recollida per Abraham Bar Hiia i els seus traductors llatins (cf. *Abraham Bar Hiia. Libre de Geometria*, I, § 4; traducció de l'hebreu per J. MILLÀS I VALLICROSA, Barcelona, Alpha 1931, 12). En el *Liber de nova et compendiosa Geometria* (CARRERAS I ARTAU, núm. 8; LLINARÈS, núm. 87; PLATZECK, núm. 94), Llull s'aparta de la concepció matemàtica formal i exposa un punt de vista físic i material sobre les realitats geomètriques. En la segona part del llibre segon afirma la corporeïtat del punt i el concepte de línia com a successió de punts: cf. Josep M.ª MILLÀS I VALLICROSA, *El libro de la «Nova Geometria» de Ramón Llull*, Barcelona 1953, 85-88.

294-297 Cf. supra, nota a les línies 62-63. Al mètode analític de Llull, Eimeric contraposa el mètode deductiu de la lògica clàssica.

'homo est animal homificans', vel 'homo est ens cui competit homificare', quam ista: 'homo est animal rationale mortale'. Item, quod intellectus humanus «est de sua forma et materia specificus». Item, quod intellectus «est hominis sicut pars sui totius, sicut equus sui domini». Item, quod «intellectus fit» per *Artem Brevem* istam «a dubitatione separatus». Item, quod «invenit in ea quidquid vult ad placitum», et intelligit «de ipsa quidquid intelligere voluerit». Item, || quod «homo non est visibilis, quia visus non potest videre nisi colorem et figuram». Item, quod «celum habet animam motivam». Item quod «minoritas est ens circa nihil». Item, quod «natura est forma cui proprie convenit naturare». Item, quod «corpus est substantia ex punctis,

296 uel 297 rationale 299 equus 300 breuem 301 inuenit | quicquid 302 quicquid
304 motiuam 305 nichil | conuenit | naturare *ms* nature 306 substantia

298 *Id., ib., f. 7^r, línies 25-26 i f. 7^v, línies 7-8.* 299-300 *Id., ib., f. 7^v, línies 2-3.*
300-301 *Id., ib., f. 8^r, línies 24-25.* 301 *Id., ib., f. 11^v, línies 11-12.* 302 *Id., ib., f. 11^v, línies 15.* 302-304 *Id., ib., f. 26^r, línies 11-12.* 304 *Id., ib., f. 26^r, línies 3.*
304-305 *Id., ib., f. 6^v, línies 16.* 305-306 *Id., ib., f. 17^v, línies 12-13.* 306-307 *Id.,*

297-298 Per a Llull tots els éssers creats, tant corporals com espirituals, tenen matèria i forma. Més encara, per a l'ànima humana i l'àngel admet una matèria espiritual: cf. *Llibre de ànima racional* (ORL XXI, 189) i *Llibre dels àngels* (ORL XXI, 327-329). En aquest punt, Llull és deutor de la filosofia d'Ibn Gabirol, el qual havia afirmat la universalitat de la matèria i la forma en la seva obra *La font de la vida* (cf. S. MUNK, *Mélanges de philosophie juive et arabe*, París 1955, 9-10).

298-300 L'article lullian traspua un neoplatonisme evident i posa sobre la taula el problema de com s'opera en l'home la unió del cos i l'ànima, mitjançant el que Llull anomena la *coniunctio*, de la qual l'ànima n'és la potència activa fonamental i el cos la potència passiva, i que fonamenta una unitat merament accidental. Cf. *Compendium (Commentum) Artis Demonstrativae* I, 2 (MOG III.5, 8), *Liber super psalmum Quicumque vult*, 3 (MOG IV.5, 9) i *Llibre de ànima racional* II (ORL XXI, 189).

304 En el *Liber correlativorum innatorum*, VI (ROL VI, 146), Llull afirma a propòsit del moviment del cel: «Motus est compositus ex motivo, mobili et movere; et talem motum vocamus animam caeli». Igualment en l'*Ars Mystica*, dist. IV, 3, 1 (ROL V, 414): «Utrum substantia caeli sit animata? Et dico quod sic, de anima motiva suae materiae proportionata, sicut vegetatum est animatum anima vegetativa. Aliter enim sequeretur quod vegetatum esset in altiori gradu entium quam ipsum caelum, per tertiam circulationem».

304-305 Cf. *Tabula Generalis*, dist. II (MOG V.2, 14): «Minoritas est ens circa nihil. Dictum est quod minoritas est ens circa nihil quia non est aliquid, quod sit ita prope nihil sicut minoritas, nam si esse potest, minoritas non esset hoc quod est et etiam maioritas perderet suum esse: idem suo modo sequeretur de aequalitate, quae stat inter maioritatem et minoritatem. Item non esse esset aliquid, quae omnia impossibilia sunt et inconvenientia».

306-307 En la definició del cos geomètric, Llull s'aparta també de la tradició euclidiana («Solidum est quod longitudinem et latitudinem et altitudinem habet»:

lineis et angulis plena». Item, quod «umbra est habitus privationis luminis». Item, quod «Deus est ens in quo subiectum et predicatum convertuntur». Item, quod «Deus est ens qui tantum agitur in se ipso
 310 quantum ipse est». Item, quod «homo habet notitiam de Deo affirmando et non negando». Item, quod «angelus est de seipso». Quamplura et quamplura alia ponit falsa; verum, quia non tangunt directe fidem sed philosophicam veritatem, impugnare non est mihi cura.

307 priuacionis 308 conuertuntur 310 noticiam 312-313 filosoficam 313 michi | cura
 ms cure

ib., f. 18°, línies 20-21. 307 *Id.*, *ib.*, f. 18°, línies 26-27. 308 *Id.*, *ib.*, f. 20°, línies 24-26. 309-310 *Id.*, *ib.*, f. 25°, línia 11. 310-311 *Id.*, *ib.*, f. 26°, línies 13-14. 311 *Id.*, *ib.*, f. 25°, línia 8.

Euclidis Elementa, lib. XI, 1, Lipsiae, Teubner 1885, 3) i d'Isidor («Figurae solidae sunt quae longitudine, latitudine et altitudine continentur»: *Etymologiarum*, lib. III, c. XI, 4 [PL 82, 162 A]). Per a Bar Hiia, cf. *o. c.*, 12, § 6.

307-308 La definició apareix en el capítol *De quaestionibus primae figurae* i cal posar-la en relació amb la teoria lulliana de la *conversio* de les dignitats en la divinitat.

309-310 La definició apareix en el capítol *De quaestionibus novem subiectorum et primo de Deo* i és equivalent al que Llull acabava de dir en el capítol *De quaestionibus primae figurae*: «Queritur quare Deus habet in se ita magnam agentiam sicut existentiam» (*Ars Brevis*, [Roma] 1484, f. 21°, línies 2-3).

310-311 L'article apareix en el capítol *De quaestionibus hominis* i té el tenor següent: «Utrum homo de Deo possit habere maiorem notitiam affirmando quam negando. Et respondendum est quod affirmando. Deus enim non est per illa sine quibus ipse est, sed per illa sine quibus ipse esse non potest» (*Ars Brevis*, [Roma] 1484, f. 26°, línies 13-17). Intentant de traduir en forma simple els mots lullians, direm que l'home té un major coneixement de Déu afirmant d'ell la perfecció de les dignitats en el seu major grau (majoritat), que no pas negant d'ell la privació fins al grau més radical (minoritat). Eimeric no tindria raó de retreure aquesta afirmació lulliana si no n'hagués suprimit l'element comparatiu (*maior notitia*).

311 El text de l'*Ars Brevis* diu: «Queritur angelus de quo est et cuius est. Et respondendum est per regulam de <quo> quod est de seipso. Sua quidem essentia non potest esse punctualis neque linealis. Et per secundam speciem eiusdem regule est de correlativis spiritualibus, scilicet, de suis -tivis, et -bilibus et -are, ex quibus est compositus; per -tivos est activus, per -bilis est receptivus, et -are est actus existens inter -tivos et -biles. Per tertiam speciem est dicendum: quod angelus est Dei» (f. 25°, línies 6-15). En el *Llibre dels àngels* Llull demostra per les dignitats que l'essència de l'àngel són les tres propietats personals que el constitueixen: «intelligència, volència e conveniència» (ORL XXI, 323-326).

311-313 Les cites de les afirmacions lullianes triades a l'atzar dins l'*Ars Brevis* ens semblen poc significatives i no permeten de conjecturar cap intenció especial d'Eimeric al moment de fer-ne el recull. A més, l'inquisidor les interpreta totalment fora de context. El fet que deixi de discutir-les una per una, al·legant que es tracta de formulacions filosòfiques i no teològiques, més que una mesura de prudència, ens

Et hec de libro qui *Ars Brevis* communiter appellatur et ab ipso Raimundo Lull taliter intitulatur.

315

[SEGUNDA PARS. DE «ARTE MAGNA»]

Articuli infrascripti sunt abstracti a libro Raimundi Lull qui *Ars Magna* communiter appellatur et ab eodem Raimundo Lull taliter intitulatur.

[1.] Primus articulus est quod in divinis ad intra sunt bonificativus, bonificabilis et bonificare. Heresis per totum, nam in divinis ad intra non est facere neque fieri, sed bene generare et generari, spirare et spirari. 320

[2.] Secundus articulus est quod in divinis ad intra est magnificativus, magnificabilis et magnificare. Heresis per totum, sicut in primo articulo. 325

f. 99^e [3.] Tertius articulus est quod in divinis ad || intra est eternificativus, eternificabilis et eternificare. Heresis per totum, sicut in primis duobus articulis.

[4.] Quartus articulus est quod in divinis sunt ad intra glorificativus, glorificabilis et glorificare. Heresis per totum, sicut in predictis tribus articulis. 330

---

314 brevis		comuniter	315 Raymundo		lul
317 Raymundi		lul	318 comuniter		
320 diuinis	320-321	bonificatiuus	321 diuinis		
324 diuinis	324-325	magnificatiuus			
327 Tercius		diuinis	327-328	eternificatiuus	328 heresis <i>ms heresis</i>
330 diuinis	330-331	glorificatiuus			

320-321 RAIMUNDUS LULL, *Liber correlativorum innatorum* IV, 1 (Corpus Christianorum. Continuatio Mediaevalis. XXXIII. Raimvndi Lvlli *Opera Latina*, tomus VI), Tvrrnholti 1978, 140, línia 4.

324-325 Id., *ib.*, línies 24-26.

327-328 Id., *ib.*, línia 35.

330-331 Id., *ib.*, 142.

sembla una excusa per no haver de dilucidar un text tan espès i formalitzat com l'*Ars Brevis*, la qual cosa li seria segurament onerosa. Les afirmacions sobre Déu, com a mínim, es prestarien a un debat teològic molt viu.

320-337 En l'aparat de fonts remetem al *Liber correlativorum innatorum* com a referència directa dels sis articles sobre els correlatius que Nicolau Eimeric afirma haver pres de l'*Ars Magna*, perquè en la forma en què ell els cita, és a dir, amb els acabaments -tivus, -bilis i -are, i en el nombre ternari complet, és l'obra on apareixen aplicats a la divinitat d'una manera més explícita. Sobre el caràcter central de la teoria correla-

[5.] Quintus articulus, quod in divinis ad intra sunt possificativus, possificabilis et possificare. Heresis per totum, sicut et in quatuor
335 articulis antelatis.

[6.] Sextus articulus, quod in divinis ad intra sunt verificativus, verificabilis et verificare. Heresis per totum, sicut in predictis.

Predictos articulos iste Raimundus replicat sepius in isto libro et in multis aliis, presertim in libro *De Centum Dei nominibus* et
340 in libro qui *Apostolicon* seu *Imperiale* intitulatur. Ibi magis specificans dicit quod «deificativus, bonificativus, eternificativus, virtuficativus, possificativus et in amore intellectivus est Pater; deificabilis, bonificabilis, eternificabilis, virtuficabilis, possificabilis et in amore intelligibilis est Filius; sed deificare, bonificare, eternificare, virtuficare,
345 care, possificare et in amore intelligere est Spiritus Sanctus».

333	diuinis		possificatiuus			
336	diuinis		verificatiuus			
338	Raymundus	340-341	spacificans	341	deificatiuus	bonificatiuus eternificatiuus
341-342	virtuficatiuus		possificatiuus		intellectiuus	

333-334 Id., *ib.*, 141, línies 8-9.

336-337 Id., *ib.*, 142, línies 11-12.

341-345 RAIMUNDUS LULL, *Arbre de Ciència* VIII, VI [Dels set articles que pertanyen a la deïtat], 4 (OE I, 693, línies 31-38).

tiva en el sistema lullia, cf. J. GAYÀ, *La teoria lulliana de los correlativos*, Palma de Mallorca 1979, sobretot pp. 220-227. Segons Gayà, la teoria correlativa lulliana és un intent per a definir exactament i universalment el concret i la seva validesa es comprova en veure que Déu també és pensable segons aquest paradigma. Per a Nicolau Eimeric les expressions lullianes introdueixen pluralitat en l'essència divina i, si s'apliquen a la dilucidació de la Trinitat, banalitzen el dogma central del cristianisme fins a destruir-lo.

341-345 Aquí Eimeric s'autocita, reproduint textualment la formulació del novè error de Lull, tal com l'inquisidor els havia ordenat en el *Directorium Inquisitorum* II, q. IX (PEGNA, Roma 1587, 154). En el *Memoriale Collationis seu comprobationis centum articulorum lullianorum per Fr. Nicolaum Eimeric in suo olim Directorio compilatorum factae cum ipsis archetypis libris magistri Raymundi Lulli per Consules Iuratos Regni Balearium*, que els jurats del Regne de les Balears enviaren l'any 1614 al cardenal Pere d'Arigone, es rebut l'afirmació d'Eimeric: «Aliter scripsit Lullus in *Arbore Apostolico* (*de l'Arbre de Ciència*)", cap. de Numero Ternali, fol. 63 et 99: *Sunt ergo in bonitate tres et non plures neque pauciores; et hoc idem in aeternitate et in aliis formis; et est bonificativus, magnificativus, aeternificativus, possificativus, intellectivus et in amore amativus, qui est Pater; bonificabilis, magnificabilis, aeternificabilis et intelligibilis et in amore amabilis, qui est Filius; in quo amore amare est Sanctus Spiritus, qui est bonificare, magnificare, aeternificare, possificare et intelligere. In quibus verbis duo corripit Eimericus, textum corripit simul et demutavit. Lullus ait: *in amore amativus*; Eimericus corripit: *in amore intellectivus*. Lullus ait: *in amore amabilis*; Eimericus corripit: *in amore intelligibilis*. Lullus ait: *in amore amare est**

f. 99^d [7.] || Septimus articulus, quod hec *Ars Magna* inter alia est inventa ut «errores et scismata que in hoc regnant mundo destruantur».

Hic articulus est insipientie indicativus, et est falsus. Primo dico quod est insipientie indicativus, quod patet: Nonne magne insipientie est dicere et maioris hoc credere? Quid faciunt in hoc libro contenta, utpote rote, littere, linee et figure ad errores et scismata destruenda? Responde, Raimunde. Et tu, lullista, quomodo fiet istud? Edissere. «Obscuratum est insipiens cor eorum et dicentes se sapientes stulti facti sunt». Secundo dico quod est falsus. Obsecro, indica que sunt ille hereses que per has rotas, lineas, cameras et figuras in mundo sunt destructe. Num Ecclesia Dei sancta in conciliis suis generalibus, in quibus hereses confutavit, lullistas ad talia convocavit, et per istam *Artem* illas hereses condemnavit? Indica in quo concilio. Responde et dic quod in nullo. Rursum quando fuerunt illa scismata per istam *Artem* destructa? Nunc, pro dolor, per multorum annorum curricula viguit scisma et viget etiam hodie. O lullista, qui per istam *Artem* scis destruere scismata, quare non destruis, ut Dei sancta Ecclesia a tantis et magnis scismatibus sit libera? Quod scisma tu, lullista, aliquando destruxisti et ad unitatem Dei Ecclesiam perduxisti? Indica, si vales. O lulliste, quis vos fascinavit tante et tali credere falsitati? «Intelligite insipientes in populo et stulti aliquando sapite».

346-347 inuenta 347 vt
 348 insipientie | indicativus 349 insipientie | indicativus 351 utpote 352 lullista
 356 consiliis 357 confutavit | convocavit 358 condemnavit | concilio 359 dich 360
 proth 361 lullista 362 vt 363 scismatibus ms scismatis | lullista 364 unitatem 365 lulliste | facinnavit

---

347 RAIMUNDUS LULL, *Tabula Generalis*, prologus (MOG V.2, 2a, líneas 16-17).
 353-354 Rom 1, 22-23. 365 Cf. Gal 3, 1. 366 Ps 93, 8.

Sanctus Spiritus; Eimericus corrumpit et demutavit: *in amore intelligere est Sanctus Spiritus*. In libro de Centum Dei Nominibus nihil tale reperitur, aut indicet ipse Interpres Eimerici» (MOG I.10, 8).

346-347 Cf. *Disputatio Fidei et Intellectus* I (MOG IV.8, 4): «Intellectus: ... Vellem quod essent homines qui per me possent destruere schismata et errores mundi, ut de Deo esset una vera scientia, una fides. Qui errores non possunt totaliter destrui per fidem, sed per me bene possent». Si en algun moment apareix diàfana la ignorància d'Eimeric sobre l'obra de Llull és en la resposta que dona a aquest article. El fet que preguntis de què poden servir l'alfabet, les figures i les cambres lullianes per a destruir errors i cismes vol dir que l'inquisidor ni tan solament no ha captat un dels aspectes centrals de tot l'esforç de Llull, que és el seu afany missioner. Eimeric, en tot cas, havia d'haver assenyalat el perquè d'aquesta inutilitat, donant-ne raons crítiques.

[8.] || Octavus articulus est talis: «Per hanc *Artem* destrui pos- f. 100^r
sunt infidelitates et scismata».

Hic articulus est lullistarum insipientie indicativus, etiam et fal-
sus, eisdem rationibus sicut immediate precedens.

[9.] Nonus articulus: Quod per hanc *Artem Magnam* «potest
devotio multiplicari ad contemplandum et amandum dominum Deum».

Hic articulus est lullistarum et ipsius Raimundi Lull insipientie
indicativus, etiam et falsus, quod patet: Nam in hac *Arte* nulla sunt
375 verba devotionis, tamen docet quod sint; sunt et multe hereses.

[10.] Decimus articulus habet ita: Dignetur Deus sua gratia
ipsam multiplicare et custodire a malis hominibus et defendere.

Hic articulus est Raimundi Lull insipientie et eius sequacium
indicativus, quod patet: Nam orat ut hereses multiplicentur et non
380 destruantur, sed a Deo defendantur, que oratio est execrabilis, impia
et perversa.

Multa alia perversa et mala in dicta *Arte*, ut patet experimenta-
liter, continentur, que longe melius est suppressere quam in presenti
inserere.

Et hec de libro qui *Ars Magna* communiter || appellatur et ab f. 100^r
385 ipso Raimundo Lull taliter intitulatur. Deo gratias.

367	Octavus				
369	lullistarum		indicativus	370	rationibus immediate
371-372	deuocio				
373	lullistarum	374	indicativus	375	deuocionis
376	gracia	377	deffendere		
378	Raymundi		insipientie	379	indicativus vt 380 deffendantur execrabilis 381
peruersa					
382	peruersa		vt		
385	comuniter	386	Raymundo		lul

367-368 RAIMUNDUS LLULL, *Tabula Generalis*, distinctio V, pars IX, finis (MOG V.2, 76a, línies 2-3).

371-372 Id., *ib.*, línies 3-5.

376-377 Id., *ib.*, línies 7-9.

382-384 El final de la *Fascinatio* és decebedor. No solament Eimeric no s'ha posat en contacte amb l'*Ars Brevis* ni amb l'*Ars Magna* (o amb el sistema lullia), en el que tenen d'essencial, sinó que un primer to assajat en l'obra, que intentava d'ésser crític almenys amb aparença de fonament, deixa pas al final a la desqualificació immotivada i expeditiva, d'encuny inquisitorial, sense atenuants. És evident que les circumstàncies històriques en què escrivia Eimeric, i a les quals ja hem fet al·lusió més amunt, imposaven un to polèmic. Però la polèmica es desvia tant que al final emergeix la certesa precisament que Eimeric no estava prou preparat per a dur-la a terme, per falta de coneixements tècnics precisos. Aquest final de la *Fascinatio Lullistarum*, doncs, és totalment injust i porta a interrogar-se sobre l'antillulliana *fascinatio Eimerici*...